

Minder og Overlevering fra ældre Tider i Skovby Sogn

af Fru Martine Hansen, Christiansminde.

*O, Fyen, du Danmarks skønne Have,
med tusind Oldtidsminder,
og dine Kæmpegrave;
du os om Fædres Liv og Virke minder.*

Skovby Sogn har i Fortiden været meget skovrigt, Navnet minder derom. Der findes i dette Sogn, som saa mange andre Steder i vort Land, Minder fra gamle Dage, der giver os Indblik i vore Forfædres Liv og Virke; saaledes vil man paa Fogense (et Mosedrag), der er den nordligste Del af Sognet og ligger ud til Kattegat, finde en Køkkenmødding, som kaldes »Soen«, og hvis Indhold er en mægtig Askehob og Ben; denne Køkkenmødding stammer sikkert fra Kystbeboernes Tid, og det kan tænkes, at disse Folk har levet af Jagt og Fiskeri. Den østlige Del af Fogense (h. t. Bogense Kommune) er et Højdedrag, som kaldes »Øen«, der skulde fordum have ligget en Borg, som hed »Hejneborg«; man har desværre ingen Oplysninger om den. »Øen« har før været omgivet af Havet, og har altsaa været en Ø; derfra stammer Navnet. Havet har nemlig i ældre Tider afsat Vige og dannet Øer, som nu er landfaste. I det vestlige Fogense har der været en Vig, Maalet eller Englodden, kaldes endnu Vestervig til Minde derom. Ligesaa minder den Syd for »Øen« liggende Lavning, hvorigennem Hovedkanalen har sit Løb, og som kaldes »Den lille Strand«, os om, at Havet her har skaaret sig længere ind i Landet.

Nær den vestlige Side af Bogense har der ligeledes været en Vig; der fortælles, at Havet her har gaaet helt ind til Harritslevgaard, man har kunnet sejle derind med Skibe; meget tyder derpaa, da man i den Lavning, hvorigennem Møllebækken fra Overmølle*) løber, har funden Tang og Strandskaller. Harritslevgaard skulde i ældste Tider have været en Sørøverborg; dermed maa ikke forstaas, at Sørøverne har haft Ophold der, den har derimod været bygget til Værn mod Sørøverne,

*) Overmølle ligger ved vestre Side af Herregaarden og hører til denne.

som i hine Tider hærgede vort Lands Kyster. Sagnet fortæller, at Palnatoke som Fyens Høvding har beboet Harritslevgaard; men om der i Virkeligheden har været noget om det, vides ikke.

Kælderen under den nordlige Del af Slottet er meget omtalt; den bestaar af to hvælvede Rum, som man har Adgang til fra Borggaarden, hvor Kælderhalsen findes; naar man gaar igennem den og træder ind i den forreste Kælder, vil man dér faa se Resterne af en Snegletrappe, som har ført op til de øverste Etager, saa Herskabet til enhver Tid kunde komme direkte fra deres Værelser til Kælderen og igennem denne til Løngangen.

Kælderrummene, som er mørke og skumle, skulde have været Gaardens Fængsel, og kaldtes da for »Hundehullet«. Bonden blev kastet i Hundehullet, naar han havde været opsætsig eller paa anden Maade havde gjort sig fortjent til Straf. Sligt skete i hine Tider, da Bonden var underkuet, og Herremanden selv dømte og straffede sine Bønder.

Det vides, at Kongen har ejet Bøndergods her i Sognet, og har til Tider været Gæst paa Harritslevgaard; derom minder en Sal i anden Etage, som kaldes Kongesalen. Ikke langt fra Gaarden, mellem Tofte og Kærby, er der nogle Marklodder, som kaldes: »Kongslund« eller »Kongelunden«, ligesom Landevejen mellem nævnte Byer kaldes: »Kongslundsgyden«. Disse Navne, som stammer fra gammel Tid, minder om Kongefærden der i gamle Dage, antagelig under Ophold paa Harritslevgaard. I flere af Herregaardens Marker har man gjort Fund fra fordums Tider, saaledes har man fundet Oldsager af ikke ringe Værdi i Mølleløkken Nord for Gaarden, i »Norden Hestehave«: Rester af en Køkkenmødding, og i »Forreste Fredskov« ved Christianslund er der fundet Murrester af et Vagtaarn, som skulde have staaet der.

Bogense med Fredskoven og Christianslund skulde før have været en Ø, Bøgenæs eller Bognæs var Byens oprindelige Navn. Næsset med Bøgene har givet den Navn. Den har i fordums Tid hørt til Harritslevgaard; det menes, at Gaardens Ejere har opført de første Bosteder, der blev Byens Ophav, paa Bakkens sydlige Skraaning. Øst for Bogense har Havet ligeledes skaaret sig længere ind i Landet, det har ogsaa her skvulpet ind paa Skovby Sogns Grund, og Øer har været dannet, Navnene: »Østerø«, »Stegø« og flere andre minder derom.

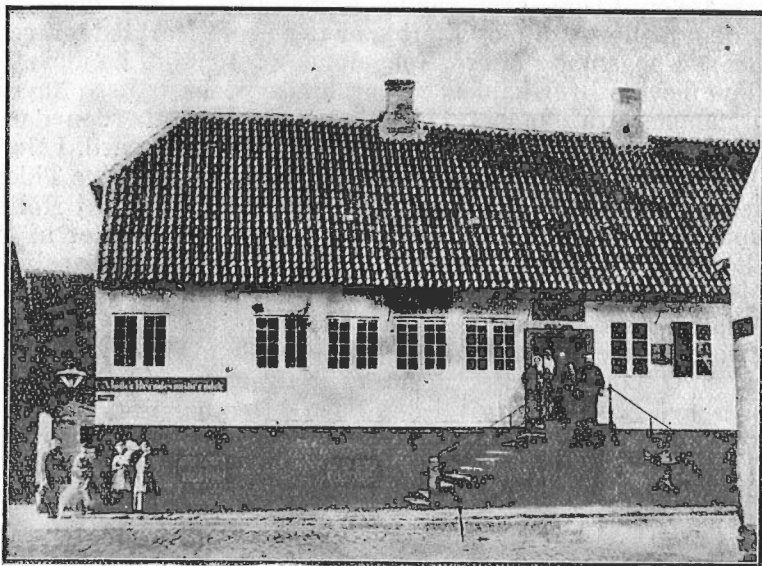
Den nordligste Husrække paa Harritslev Fællede (de Bosteder ved den nordlige Side af Vejen, der gaar fra Christianslunds Jorder mod Vest til Aalbækskoven mod Øst), er ifølge Udskifteberegningen i det attende Aarhundrede, bygget paa Strandagre, en Erindring om, at Havet har været nær. Dæmninger er i senere Tider bleven opført til Værn mod Havet.

Lidt sydligere ligger »Sølbergmosen« (almindelig kaldet »Sortmose«), og fortsættende mod Vest: »Fællederne« og »Dam-

mene«. Denne lave Strækning har før været et Vand, som havde trængt sig ind fra Havet. »Sølbergmosen«, en Del af »Fælle-derne« samt »Dammene« har længe været under Ploven.

Paa Harritslev Bys Jorder har man ogsaa funden Sager fra fjerne Tider, og Minder knytter sig til forskellige Steder. I Engløkken har man under Tørveskæring ofte fundet smaa Hestesko, som sikkert stammer fra en fjern Tids smaa Heste; ligeledes er der i samme Mose fundet Rensdyrtakker, som lader formode, at der engang har været en Rensdyrtid.

I »Gruusagre«, eller som den nu kaldes »Grymarken« (tilhører Grygaarden), har man fundet Stenkiler og lignende Oldsager. Flere Steder her i Sognet findes Navne, der ender paa Spjeld, som f. Eks.: »Bøgsspjeld« ved Smidstruplund, »Smedespjeld« ved »Store Elm« (begge paa Harritslev Mark) og Kirkespjeldet vest for Skovby Kirke. Da Spjeld siges at være oldnordisk og betyder Raadslægning, kan man deraf slutte, at nævnte Steder har vore Forfædre kommen sammen og holdt Raad.

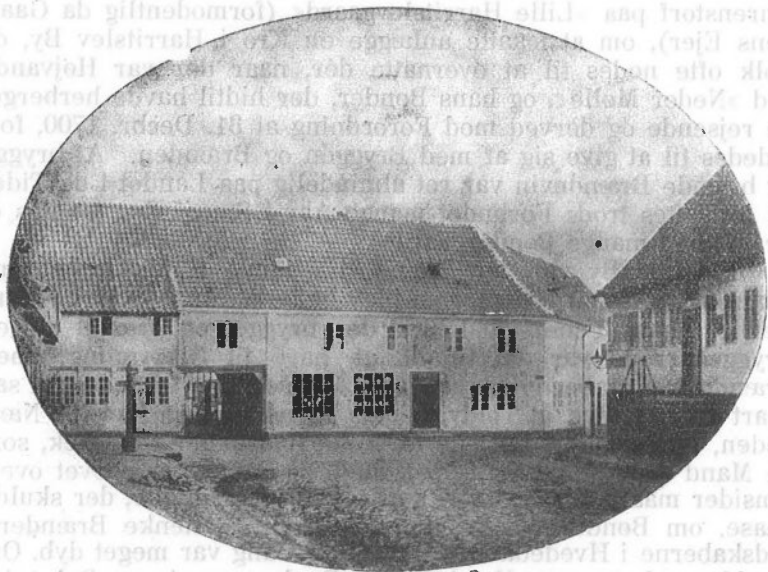

„Lille Harritslevgaard“ eller Trappen, som den almindelig blev kaldt efter Flytningen. Hele Fasaden set fra Gaden, som man ser at Skiltet, har der ogsaa her, en Tid, været Brændevinsbrændere.

Sydvest for Engløkkerne findes en ældgammel Hvidtjørn, som bærer det utiltalende Navn, »Djævletornen«, den kaldes ogsaa for »Fandens Busk«. Ældre Folk fortæller, at der langt tilbage i Tiden har gaaet en Gangsti fra Bogense forbi denne Busk til Smidstrup; men ingen turde gaa forbi »Djævletornen«

efter Mørkets Frembrud, da Skarns Folk holdt til dér og overfaldt forbipasserende.

Ved den sydøstlige Sognegrænse (i Guldbjergvænget), laa Kronborghuset, ikke langt fra Guldbjerg Kirke.*) Huset, som forlængst er nedlagt, var Ledhus og tillige Skænekro; vejfarende kunde her faa sig en Skænk. Efter Folkemunde at dømme havde Kromanden ikke den reneste Samvittighed, han skulde have staaet i Ledtog med Ejeren af »Guldbjerggaarden« (i Guldbjerg Sogn), der ligger i Nærheden af Ledhuset. Naar der kom rejsende Kræmmere til Kroen, hjalp Kromanden og Gaardejeren hinanden med at skaffe dem af Vejen og delte siden Rovet. Det kunde tænkes, at der har været noget om det, da man har fundet Skeletter i »Dortes Høje« ved »Guldbjerggaarden«, men da der senere ved Grusgravninger er fundet Urner, kan det ogsaa tyde paa Begravelsesplads.

Et smukt Parti fra Bogense Fortid.
Fra venstre til højre ses: En meget gammel Bygning (Landbohjemmet), som endnu er bevaret, foran den nu forsvundne Vandpost. I Midten den store Købmandsgaard, som for mange Aar siden er ombygget, og til højre „Trappen“, som nu er forsvunden.

*) Ved Kirkegaardens Udvidelse for nogle Aar siden blev en Munkestensmur afdækket; det kunde tænkes at der langt tilbage i Tiden har ligget en Borg; maaske har »Kronborghuset« sit Navn fra den?

Bidrag til Lille Harritslevgaards Historie.

Nordvest for Harritslev Hestehave, tæt op til Skoven, laa »Lille Harritslevgaard«, og ved dens søndre Side Hvededammen, som af ældre Folk paastaas at skulle være en Levning af Gravene, der har omgivet Gaarden; nævnte Dam er i senere Tid blevet fyldt. Det var som omtalt i forrige Aarbog, General Fr. v. Ahrenstorfs (Ejer af Store Harritslevgd.) anden Hustru, Fru Augusta Elisabeth Rumohr, der som Enke (1695) oprettede Sædegaarden »Lille Harritslevgaard« af $4\frac{1}{2}$ øde Gaarde i Harritslev By, i alt 28 Td. 1 Skp. 2 Fdk. 1 Alb.

I Aaret 1708 forelaa en Ansøgning fra Sønnen Henrik v. Ahrenstorf paa »Lille Harritslevgaard« (formodentlig da Gaardens Ejer), om at maatte anlægge en Kro i Harritslev By, da Folk ofte nødes til at overnatte dér, naar der var Højvande ved »Neder Mølle«, og hans Bønder, der hidtil havde herbergeret de rejsende og derved mod Forordning af 31. Decbr. 1700, foreledes til at give sig af med Bryggen og Brænden. At brygge og brænde Brændevin var ret almindelig paa Landet i de Tider og fortsattes trods Forbudet mange Aar i Smug; der fandtes et Brænderi i mange Bøndergaarde.

I denne By var der Brænderi i gamle Klaus Jørgensens (Laurits Nielsens) Gaard, som blev benyttet langt frem i Tiden; særlig i hans Faders Tid blev der brygget og brændt meget. Bryggekarrene var det tilladt at have til Ølbrygning; men Brænderiredskaberne var derimod forbudt; der fortælles, at saa snart det rygtedes, at Toldvæsenets Mænd var paa Færde i Nærheden, fyldte man i Hast de forbudte Redskaber i en Sæk, som en Mand drog andet Steds hen med, til Faren var drevet over. Omsider maatte man — af Frygt for Toldbetjentene, der skulde paase, om Bønderne overholdt Forbudet — sænke Brænderiredskaberne i Hvededammen, der den Gang var meget dyb. Om der blev anlagt nogen Kro i nævnte By, har man ingen Oplysninger om; men Nord for Byen langt ude paa Marken har været en Skænkekro (Lerkroen), og i sydlig Retning ved Ledet til Guldbjerg Sogn laa »Kronborghuset«, som ligeledes var Skænkekro.

Henrik v. Ahrenstorf, der døde 1712, var gift med Charlotte, Oberst de Vinds Datter; de havde i Ægteskabet to Døtre. Fru Charlotte v. Ahrenstorf, der fik Christian v. Ahrenstorf til Svanholm til Kurator samt tillige til Værge for sine Døtre, residerede paa Gaarden i 10 Aar. Det lader til, at Fruen — pekuniært set — ikke var saa godt stillet, eftersom hun i Aaret 1718 har maattet pantsætte en Gaard i Harritslev By, og kun 4 Aar senere (1722) solgte hun og Kuratoren i Forening Gaarden til Ejeren af »Store

Den gamle Toldbod, som nu er forsvunden.

Harritslevgd., Oberstløjtnant v. Hagedorn*) for 7500 Rbd. danske Kroner; foruden Gaardens egne Jorder var der noget Bøndergods, 13 Gaarde i Harritslev, 1 i Smidstrup, 1 i Toderup og 2 i Tofte By — ialt 93 Td. »Skp.« Fdk. 2 Alb.

I Tidsrummet mellem 1731 og 55 (noget bestemt Aar er ikke oplyst) blev Gaarden nedbrudt og flyttet til Bogense, hvor den blev opført nøjagtig i samme Stil, som den paa sin forrige Plads har staaet; dens første Beboer efter Flytningen til Bogense skulde have været en Søn af Herskabet paa »Store Harritslevgaard«, nemlig Obersten Stige Lassen. Gaarden, som siden den Tid blev kaldet »Trappen« paa Grund af den høje Trappe til Gaden, er nu nedbrudt og en smuk Forretningsbygning er opført paa Stedet. (Crome & Goldschmidts Udsalg, Bogense, Adelgade.)

Af Kilder er benyttet Vedel Simonsens og Lærer Johannes Møllers historiske Optegnelser samt mundtlig af forhenv. Gaardejer Rasmus Hensen (omtrent 90 Aar), Ætling af gamle Klaus og født i Brændevinsbrænderigaarden og har været Ejer af den.

*) Hagedorn var en myndig Herre, der er blevet bekendt ved sine Processer, hvoraf her skal nævnes den mærkeligste, nemlig den han førte med Provsten i Haarslev, Herredsprovst Anders Hvid, der ejede Hølsegaard. De nævnes begge som Egnens største Studehandlere, og Sagen drejede sig — mærkeligt nok — om en Stud! Provsten havde købt en sortblisset Stud paa Bogense Marked (1732), og næste Efteraar kom den bort fra den øvrige Flok; hans Røgter fandt paa Maderup Mark en lignende Stud. Den blev hentet og brændt med Provstens Mærke; kort efter solgtes den tilligemed en Del andre Stude og blev afsendt til København.

Nogen Tid derefter gjorde Hagedorn opmærksom paa, at den solgte Stud tilhørte ham, og at den egentlig var sorthjelmet og ikke sortblisset. Provsten blev tilsidst overbevist om, at han endnu havde sin sortblissede Stud, som han troede var bortgaaet, og i hvis Sted han havde optaget og solgt Hagedorns. Han erklærede sig villig til at aflægge Ed paa, at han havde handlet i god Tro og tilbød at ville betale; den ansattes til en Værdi af 6 Daler! Han nægtede derimod at betale Bøde og Sagens Omkostninger, hvorfor Hagedorn lod Processen fortsætte, og Enden blev, at Provsten mistede »Kjøle og Kald«. Han døde siden i stor Armod; men lever endnu i Folkemunde under Navnet »Studeprovsten«.